

MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİ

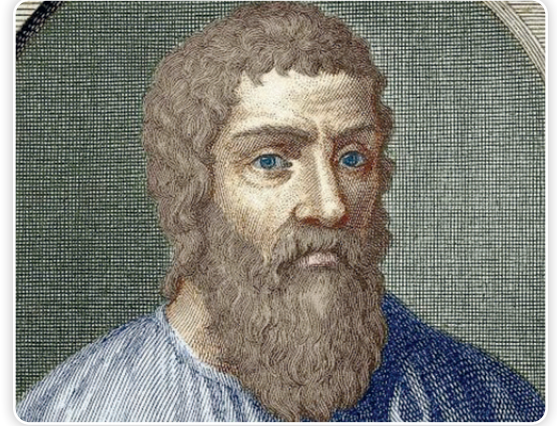
- ✓ Felsefe tarihinin en uzun dönemi olan MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesi bazı kaynaklarda Orta Çağ felsefesi olarak da adlandırılmaktadır.
- ✓ Antik Çağ felsefesinden sonra gelen, yaklaşık olarak MS 2. yüzyılda başlayıp MS 15. yüzyıla kadar devam eden felsefe dönemidir.
  - MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesinin temelini, dinin akılla açıklanması oluşturur. Bu durum özellikle Hristiyan felsefesinde, filozof-din adamlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İslam felsefesinde ise filozof-bilim insanları da bulunur.
  - MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesi Hristiyanlık ve İslamiyet olmak üzere iki farklı din etrafında şekillenen bir felsefedir.
  - MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesi döneminde felsefe ya dinsel inancın pekiştirilmesi için kullanılmış ya da inanca zarar verdiği gerekçesiyle reddedilmiştir. Dinî dogmalarla çelişmesi hâlinde felsefenin yanında bilim de ya baskı altına alınmış ya da dışlanmış. Dine karşıt görüş bildiren insanlar cezalandırılmıştır.
  - MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesi, Antik Çağ felsefesinden etkilenmekle beraber onun devamı niteliğinde bir felsefe değildir.
  - MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesi Antik Çağ felsefesinden önemli ölçüde farklılaşmış ve çoğunlukla teolojiye yaklaşmıştır.
  - MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesi kendinden sonraki dönemleri pek çok açıdan etkilemiştir.

MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

- ✓ MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesi Hristiyanlık inancının yayılmasıyla başlamıştır. MS 7. yüzyılda İslamiyet'in yayılmaya başlamasıyla iki farklı koldan 15. yüzyıla kadar devam etmiştir.
- ✓ Hristiyanlığın yayılmaya başladığı dönemde, Hristiyan filozofları Antik Çağ felsefesinin akla dayalı ve zengin düşünsel birikimini, dinî dogmaları açıklamak üzere kullanmaya başlamışlardır. Bu çaba sonucu kimi filozofları ve görüşleri benimsemiş ve geliştirmişler, kimilerini ise reddetmişlerdir.
- ✓ MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesinin şekillenmesinde etkili olan görüşler ve filozoflar aşağıda verilmiştir.
  - Platon'un iyi ideası ve ruhun ölümsüzlüğü düşünceleri
  - Epikürosçuluğun dünyevi zevklerden uzak durularak mutluluğa ulaşmayı öğütleyen görüşleri
  - Plotinos'un, Platon'un görüşlerinden etkilenerek oluşturduğu Yeni Platonculuk
  - Aristoteles mantığı ve akla dayalı kanıtlamaları
  - Stoa öğretisinin irade ve ahlak görüşleri

Epikürosçuluk

- ✓ Kurucusu Antik Yunan filozofu Epiküros'tur. Özellikle ahlak konusundaki görüşleriyle bilinir.
- ✓ Epiküros'a göre insan olabildiğince acıdan kaçınıp haz elde etmeye çalışır. Haz, acının yokluğu ve mutlu yaşamın koşuludur. Hazzı bilen kişi azla yetinmeyi de kendine yetmeyi de bilir. Doğaya uygun basit bir yaşam, insanı sağlıklı kılar.
- ✓ Bazı hazlar, sonrasında büyük acılara sebep olabilir. Bu nedenle davranışlar akla dayalı olmalı ve mutluluğu hedeflemelidir.
- ✓ Her türlü hazzın peşine düşmek erdemli bir davranış değildir. İnsan, aklıyla hazlara yön vermeli ve onları sınırlandırmalıdır. İsteklerini sınırlayabilen ya da kontrol edebilen ve ölümden korkmamayı bilen insan, en yetkin hazları yaşayacaktır. Önemli olan acının yokluğu ve ruhun dinginliğidir.
- ✓ Epiküros'un bu görüşleri "yaşamın bu dünyanın geçici zevklerine yönelik değil, öte dünyanın kalıcı mutluluğuna yönelik olarak biçimlendirilmesi gerektiği" fikrini temellendirmede kullanılmıştır.

Epiküros

Stoacılık

- ✓ MÖ 4. yüzyılın sonlarına doğru Kıbrıslı Zenon tarafından oluşturulan felsefi görüştür.
- ✓ Stoa felsefesinde insanlar arasında zengin-yoksul gibi ayrımlar yoktur. Filozofları arasında Marcus Aurelius gibi imparatorlar ve Epiktetos gibi köleler bulunur.
- ✓ Stoacılık, doğayı Tanrı olarak kabul eden panteist anlayışla ve temelde ahlak konusundaki görüşleriyle öne çıkmış bir ekoldür.
- ✓ İnsanı doğanın bir parçası olarak kabul eden Stoacılıkta doğa, kendi yasalarıyla işlemektedir. İnsanın bu yasalara karşı gelmesi ya da bu yasaları değiştirmesi mümkün değildir. İnsan, sadece kendi iradesiyle seçimler yapabilir.
- ✓ İnsan seçimlerinde iyiye yönelirse mutlu olabilir.
- ✓ Ahlaklı ve mutlu yaşam, doğayı olduğu gibi kabul etmek ve doğaya uygun davranmakla mümkündür.

Marcus Aurelius

ÖRNEK-1

Hazzi insan yaşamının bir ereği olarak kabul eden Epiküros, hazdan ne anladığını ise şöyle açıklar: “Hazzın bizim için hayatın en üstün amacı olduğunu söylemekle ne sadece her şeyin tadını çıkarmak isteyen uçarların zevklerini ne de maddi hazların sınırsızca doyurulmasını kastediyorum. Bunu yalnız, doktrinemizi anlamayan bilgisiz insanlar ya da kötülük olsun diye anlamaz görünenler söyler. Bizim için haz, beden alanında acı çekmemek, ruh alanında da hiçbir huzursuzluk duymamaktır.

Bu parçadan aşağıdaki yargıların hangisi çıkarılamaz?

- A) Haz, anlamlı bir yaşamın biricik ölçütüdür.
- B) Acıdan mümkün olduğunca kaçınmak gerçek hazza ulaşmanın bir yoludur.
- C) Maddi hazlardan daha çok ruhsal huzurun peşinden koşulmalıdır.
- D) Haz her şeyin tadını çıkarmak ve zevklerin sınırsızca doyurulması değildir.
- E) Gerçek haz, bedensel acıdan bile huzur duyabilmektir.

(2020-TYT)

ÖRNEK-2

Epiktetos şöyle der: “At şarkı söyleyemediği için mutsuz mudur? Hayır. Köpek uçamadığı için mutsuz mudur? Hayır. İnsan aslanları boğazlayamadığı için mutsuz mudur? Hayır. Çünkü at koşamadığı, köpek duyumsayamadığı zaman mutsuz olur. Ya insan? İnsan ise utancını, iyiliğini, bağlılığını, adaletliliğini yitirdiği zaman, tanrıların onun ruhunda yaratmış olduğu tanrısal özellikler silindiği zaman mutsuz olur.”

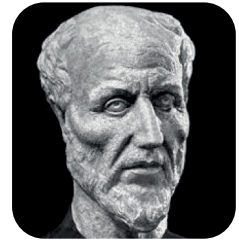
Epiktetos’un bu sözlerinden aşağıdaki yargıların hangisine ulaşılabilir?

- A) Mutluluk, ahlaklılığın ölçütüdür.
- B) Her varlık doğasına uygun davrandığında mutlu olur.
- C) Hayvanlarda da ahlaklılıktan söz edilebilir.
- D) İnsanı hayvanlardan farklı değerlendirmek gerekir.
- E) Mutluluk her canlının doğal arzusudur.

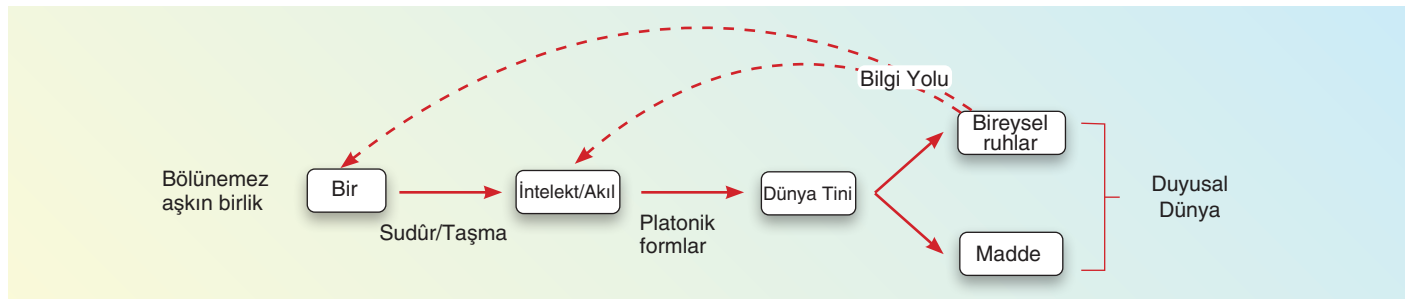
(2016-YGS)

Yeni Platonculuk

- ✓ Evrenin ana maddesinin araştırılmasıyla başlayan Antik Çağ felsefesi, Helenistik Dönem’de çok sayıda okulun kurulmasıyla birer ahlaki öğretiye dönüşmüştür. Hristiyanlığın ortaya çıkmasıyla da insan ruhunun kurtuluşu ve insanın Tanrı ile ilişkisine yoğunlaşmıştır. Yeni Platonculuk dinî bir dünya görüşü olarak Antik Çağ sonlarında ortaya çıkmıştır.
- ✓ Yeni Platonculuğun kurucusu MS 3. yüzyılda yaşayan Plotinos’tur. Plotinos, özellikle Platon’un görüşlerinden etkilenmiştir.
- ✓ Plotinos her türlü maddeci görüşe karşı çıkmış ve idealist bir görüş geliştirmiştir. Ona göre asıl varlık maddesel değil tinseldir. Nesneler, tinsel dünyanın parıltısı üzerlerine düşünce değer kazanır.
- ✓ Plotinos varlıkları aşamalı olarak tasarlamıştır. En tepede “Bir (Tanrı)” vardır.

Plotinos

- ✓ İnsan ruh ve bedenden oluşmuştur. İnsan ruhu günahları nedeniyle Tanrı’dan kopmuş ve cezasını çekmek üzere bu dünyada bir bedene hapsolmuştur. Bu dünya akla aykırı ve kötüdür.
- ✓ İnsan duyularüstü dünyaya yönelebilir. İnsanı kendi dışına çıkaran bir trans durumunda insan, Tanrı ile kaynaşabilir.
- ✓ Yeni Platonculuk hem Hristiyan hem de İslam felsefelerini etkilemiştir.

MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

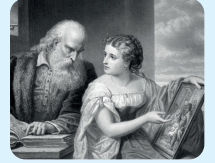
MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesi iki farklı din üzerinden şekillendiği için bu dönemi anlayabilmek adına Hristiyan felsefesinde ve İslam felsefesinde öne çıkan problemleri ayrı ayrı ele alıp incelemek gerekir.

Hristiyan Felsefesinin Temel Özellikleri ve Öne Çıkan Problemleri

- ✓ Hristiyan felsefesi, MS 2-15. yüzyıllar arası Batı felsefesi için kullanılan bir adlandırmadır.
- ✓ Tek tanrılı bir inanç olan Hristiyanlığın ortaya çıktığı dönemde çok tanrılı inanç sistemleri ve mistik görüşler yaygındı. Hristiyanlık, yayılma sürecinde mistiklerin ve diğer inançlara sahip insanların ciddi eleştirileriyle karşı karşıya kalmıştı. Bu nedenle Hristiyanlar arasından, bu dini savunmak ve bu dine karşı yapılan eleştirilere cevap vermek üzere bazı filozoflar çıkmıştır. Bu filozofların felsefesi ..... olarak adlandırılır.
- ✓ Apoloji, başlangıçta bir savunma felsefesi iken zamanla Hristiyanlığı açıklayan bir felsefeye dönüşmüştür.
- ✓ Hristiyan felsefesi, felsefeyi Antik Çağ'daki bağlamından çıkarmış ve dini açıklama aracı hâline getirmiştir. Antik Çağ felsefesinin Hristiyanlıkla örtüşen görüşlerini benimserken ters düşen görüşlerini dışarıda bırakmıştır. Felsefenin tek görevi dinî dogmaları, akıl yoluyla açıklamaya çalışmak olmuştur.
- ✓ Hristiyanlığın felsefeye karşı bu tutumu bilim ve sanat için de geçerlidir. Bu dönemde bilim ve felsefe merkezleri kapatılmıştır. Örneğin 5. yüzyılda İskenderiye Kütüphanesi, Hristiyanlığa zarar veren çalışmalar yaptığı gerekçesiyle yakılmış, 6. yüzyılda Yunan Akademisi kapatılmıştır.

DİFnot

Hypatia, İskenderiye okulunda matematik, geometri, astronomi ve felsefe dersleri veren kadın düşünürdür. Babası Theon da bilgin ve filozoftur. Babasıyla birlikte Ptolomy, Öklid ve diğer Yunan matematikçilerin eserlerini gözden geçirip düzenleyerek günümüze kadar ulaşmasını sağlamışlardır. İskenderiye Kütüphanesi yakıldığı sırada yaşamını yitirmiştir.

Hypatia

- ✓ Hristiyan felsefesinin çıkış noktası inancın bilgiyi mümkün kıldığı yönündedir. Bilmek için inanmak ve kutsal metinlere başvurmaya yeterlidir.
- ✓ Hristiyan felsefesinin temel amacı evren, insan, yaşam hakkında yeni bilgiler oluşturmak değil kutsal olanı anlamaya çalışmaktır. Çünkü tüm soruların cevabı kutsal metinlerde açık ya da örtük olarak vardır.
- ✓ Hristiyan felsefesi iki döneme ayrılır:
  - Patristik Dönem
  - Skolastik Dönem

Patristik Dönem

- ✓ Patristik Dönem, MS 2. yüzyıl ile MS 8. yüzyıl arasında kalan ilk dönemdir. Bu dönemin felsefesine Patristik felsefe denir.
- ✓ Patristik felsefe; "Kilise Babaları" olarak da bilinen, aziz (kutsal) kabul edilen din adamları tarafından yapılan felsefedir.
- ✓ Hristiyanlık, ortaya çıktığı dönemde diğer inançlar ve filozoflar tarafından eleştirildiği için bu dönem felsefesinin amacı Hristiyanlığı yaymak ve diğer inançlara karşı savunmaktır. (Apoloji)
- ✓ Patristik Dönem'in filozof-din adamları Hristiyanlığa felsefi bir nitelik kazandırmayı amaçlamıştır. Bu dönemde Hristiyan inancına, akla dayalı bir temel oluşturulmuş ve kavramsal bir biçim kazandırılmıştır.
- ✓ Patristik felsefe, çoğunlukla Platon'un ve Yeni Platonculuğun görüşlerine dayalıdır.

Augustinus

- ✓ Patristik felsefenin önde gelen isimleri Tertullian, Clemens ve Augustinus'tur.
- ✓ Patristik felsefenin en önemli temsilcisi Augustinus'tur.
- ✓ Augustinus'un bütün düşünceleri Tanrı ve ruh kavramları üzerine yoğunlaşmıştır. Tanrı, ruhsal bir ışıktır ve tüm var olanların yaratıcısıdır. Ona göre insan, mutluluğa ve huzura ulaşmasını sağlayacak olan bilgiyi kendi ruhunda ve kutsal kitapta aramalıdır.
- ✓ Hristiyanlık öğretisine sistemli bir bütünlük kazandıran Augustinus'un izlediği akılla dini açıklama yolu, Hristiyan Kilisesi'nin temel öğretisi hâline gelmiştir.

Skolastik Dönem

- ✓ Skolastik Dönem, MS 8. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar olan dönemdir. Bu dönem felsefesine skolastik felsefe denir.
- ✓ Skolastik felsefe, okul felsefesi olarak da bilinir ve adını okullaşma hareketinden alır. Skolastik, "okullaşma" veya "okul yolu" anlamlarına gelir. Bu dönemde Hristiyanlığın öğretilmesi amacıyla okullar açılmıştır. Felsefe, manastır ve katedral okullarında sistemli bir teoloji oluşturmak için kullanılmıştır.
- ✓ Skolastik Dönem'deki okullaşma hareketi birçok öğrencinin dinî eğitim almasını sağlamıştır. Bu sayede Hristiyanlık hızla yayılmaya başlamıştır.
- ✓ Bologna ve Oxford üniversiteleri bu dönemde kurulan önemli okullardır.
- ✓ Skolastik felsefe, Hristiyanlık öğretisini sistematik hâle getirmiştir. Vahiy doğrularını akılla açıklamak, Hristiyanlık öğretisini anlaşılabilir kılmak gibi amaçlarla yapılmış bir felsefedir. Bu dönemde felsefe, teolojiye yaklaşmıştır.
- ✓ Skolastik felsefe, dinî dogmaları öğrenmek ve öğretmek üzere oluşturulmuş bir okul felsefesidir.
- ✓ Skolastik felsefe evrene dair yeni cevaplara ulaşma, yeni bir açıklama amacıyla değildir. Skolastik felsefenin temel kabulü gerçeğin bilgisinin doğada değil, otorite kabul edilen azizlerin eserlerinde ve kutsal metinlerde bulunduğu yönündedir. Bu nedenle bilgi, kutsal metinlerde aranır.
- ✓ Skolastik Dönem'de Aristoteles otorite kabul edilmiş, onun görüşleri sorgulanmadan değişmez doğrular olarak görülmüştür. Hristiyanlık inançları Aristoteles'in görüşleri ile birleştirilmiştir.
- ✓ Bu dönemin en önemli düşünürleri; Anselmus, Aquinalı Thomas ve Ockhamlı William'dır.

Anselmus

Hristiyan Felsefesinin Genel Özellikleri

- ✓ Felsefi düşüncenin merkezinde din vardır.
- ✓ Filozof-din adamlarınca yapılmış bir felsefedir. Sadece din adamlarının felsefe ve bilimle uğraşma hakkı olduğu kabul edilmiştir.
- ✓ Dinî dogmalar akılla temellendirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle felsefe, teolojiye yaklaşmıştır.
- ✓ Akıl-inanç ilişkisine yönelik tartışmalar ön plandadır.
- ✓ İnancın bilgiyi mümkün kıldığı düşüncesi egemendir.
- ✓ Kutsal metinlerin değişmez doğrular bildirdiği kabul edilmiştir. Bu nedenle dogmatik bir felsefedir.
- ✓ Doğruyu arayan değil, bulduğuna inanan durağan bir felsefedir.
- ✓ Tanrı'nın varlığı akıl yoluyla kanıtlanmaya çalışılmıştır.
- ✓ Antik Yunan felsefesinden (özellikle Platon ve Aristoteles'in görüşlerinden) etkilenilmiştir.
- ✓ Aristoteles, kilise ve kutsal kitap tartışmasız kabul edilen otoritelerdir.
- ✓ Kilise, bilime ya da felsefeye sadece dine uygun çalışmalar yaptığında izin vermiştir.
- ✓ Dinî otoritelere karşı gelinmemesi istendiği için eleştiriye kapalı bir felsefedir.

Hristiyan Felsefesinin Bazı Problemleri

- ✓ Tanrı'nın varlığını kanıtlama problemi
- ✓ Kötülük problemi
- ✓ Tümmeller problemi

Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Problemi

- ✓ Hristiyan felsefesinde, MÖ 6. yüzyıl-MS 2. yüzyıl felsefesindeki Tanrı kanıtlamalarını Hristiyan inancıyla birleştirerek akla dayalı çıkarımlar yoluyla Tanrı'nın varlığı kanıtlanmaya çalışılmıştır. Ontolojik ve kozmolojik açıdan yapılan bu kanıtlamalar hem Hristiyan hem de İslam felsefesinde kullanılmıştır.
  - **Ontolojik Kanıtlama:** Tanrı kavramının kendinden yola çıkılarak oluşturulan bir kanıtlamadır. Bu kanıtlama Anselmus tarafından ileri sürülmüştür.
    - Anselmus'a göre Tanrı, insan zihninde bulunan en yetkin ve mükemmel kavramdır. Tanrı'nın var olmaması demek, onun en yetkin varlık olamayacağı anlamına gelir çünkü var olamamak bir eksikliktir. Var olamamak, en yetkin varlık olan Tanrı kavramının kendisiyle çelişmesine neden olur. En yetkin varlık olarak zihinde bulunan Tanrı'nın zihin dışında da var olması zorunludur. Anselmus'a göre Tanrı zorunlu olarak vardır.
  - **Kozmolojik Kanıtlama:** İlk neden kanıtı olarak da bilinen kanıtlamadır. Aristoteles'in ilk neden görüşünün etkisinde Aquinalı Thomas tarafından ileri sürülmüştür.
    - Kozmolojik kanıtlamaya göre var olan her şeyin var olmasını sağlayan bir neden vardır. Her varlık kendinden önce gelen bir başka nedene bağlı olarak var olmaktadır. Bu düşünce geriye doğru götürüldüğünde kendi başına var olan ve diğer varlıkların var olmasını sağlayan bir ilk varlık olması gerektiği fikrine ulaşılır. Bu ilk neden Tanrı'dır.

Kötülük Problemi

- ✓ Felsefede kötülük problemi Tanrı'nın var olmadığına yönelik ileri sürülen bir delildir. Aşağıdaki çıkarıma dayalı olarak oluşturulmuştur.

"En üstün iyiliği temsil eden ve her şeye gücü yeten Tanrı, kötülüğün olmadığı bir dünya yaratabilir. Eğer Tanrı varsa, mutlak güç sahibiye ve insanın iyiliğini istiyorsa neden kötülükleri önlemiyor ya da kaldırmıyor? O hâlde kötülük varsa Tanrı yoktur."

- Bu çıkarım, başta Tanrı'nın varlığını kabul edip sonunda Tanrı'nın var olmadığı sonucuna ulaşınca, güçsüz bir delil olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.
- ✓ Hristiyanlığa göre her şeyi yaratan tek güç olan Tanrı, insanlara kötülükten uzak durmalarını ve iyiliğe yönelmelerini emreder. Bu nedenle Hristiyan felsefesinde kötülük problemine yönelik çeşitli açıklamalar getirilmiştir. Bunlardan Augustinus'un ve Aquinalı Thomas'ın görüşleri öne çıkar.
- ✓ Augustinus'a göre kötülüğün nedeni Tanrı değil insandır. Tanrı insanı yaratmış ve ona iyiliği emretmiştir. Ancak Tanrı insanı bir kukla olarak yaratmamış, insana irade vermiş ve iyi ile kötü arasında seçim yapma özgürlüğü tanımıştır. Kötülük insanın irade zayıflığından kaynaklanır.
  - Augustinus'a göre kötülük problemi kader ve irade özgürlüğü problemleriyle yakından ilişkilidir. "İnsanın Tanrı tarafından bilinen bir kaderi varsa bu durumda özgür iradesi yoktur." diye düşünülür. Ancak Augustinus'a göre insan kaderini bilmediği için özgürce seçimler yapabilir. Bu nedenle kötülük Tanrı'nın yarattığı bir şey değil, insanların yanlış seçimlerinin sonucu ortaya çıkan bir durumdur.
- ✓ Aquinalı Thomas, İbn Sina'dan etkilenmiş ve Augustinus'un görüşleriyle İbn Sina'nın görüşlerini sentezlemiştir. İbn Sina'ya göre Yaradan, evreni mükemmel biçimde yaratmıştır. Kötülük, kusurlu olan insanın erdemli olmayan davranışlarda bulunmasından kaynaklanır. Ayrıca iynin anlaşılması ve değerinin bilinmesi için kötü gereklidir.
  - Aquinalı Thomas'a göre kötülük, insanda iynin eksikliği veya yoksunluğundan kaynaklanan irade zayıflığının bir sonucudur.

ÖRNEK-3

Anselmus, Tanrı'nın var olduğuna dair delile Tanrı kavramının kendisinden doğrudan ulaşılabileceğini savunmuştur. Ona göre, Tanrı kendisinden daha yetkini düşünölemeyen, tasavvur edilemeyen bir varlıktır. İfade edildiği şekliyle yetkin varlık fikri bütün insanlarda vardır. Ancak en yetkin varlık olarak Tanrı fikrinin sadece zihninizde olduğunu kabul etmek, daha yetkini düşünölemeyen varlık tanımıyla çelişki yaratır. Çünkü hem zihinde hem de zihin dışında var olan, sadece zihinde var olan dan daha yetkindir. O hâlde Tanrı, hem zihinde bulunan bir kavram hem de zihnin dışında var olan olarak vardır.

Bu parçadan aşağıdaki yargıların hangisine ulaşılabilir?

- A) Tanrı kavramının kendisi Tanrı'nın zihin dışında da var olduğunu göstermez.
- B) En yetkin varlık olarak Tanrı zihindeki tüm diğer kavramların kaynağıdır.
- C) Tanrı'nın varlığı deneyime başvurmaksızın apriori bir yöntemle ispatlanabilir.
- D) Tanrı'nın varlığı zihinde diğer kavramlara başvurmadan ispat edilemez.
- E) Mükemmel bir dünyanın varlığından yola çıkılarak Tanrı'nın varlığı ispatlanabilir.

(2020-TYT)

ÖRNEK-4

Augustinus, "Mutlak olarak iyi olan ve her şeye gücü yeten bir Tanrı kötülükleri neden yaratmıştır?" sorusuna "Tanrı kötülüğü yaratmadı çünkü kötülük bir 'şey' değil, bir şeyin yokluğu ya da noksanlığıdır." diyerek cevap verir. Örneğin yalancılıktaki kötülük dürüstlüğün noksanlığından kaynaklanır. "Peki Tanrı neden dünyayı, içinde kötülüklerin olmasına izin vererek yaratmıştır?" sorusuna ise insanların akıllı varlıklar olduğu düşüncesi ve özgür irade kavramı ile açıklık getirmektedir. Ona göre Tanrı'nın kendisine bahsettiği özgürlüğü insanın yanlış ve kötü bir iradeyle kullanması, tüm ahlaki kötülöklere neden olmaktadır.

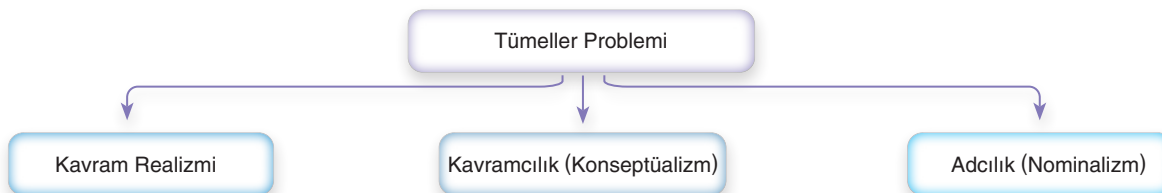
Bu parçadan aşağıdaki yargıların hangisine ulaşılabilir?

- A) İnsan özü itibariyle eylemlerinde iyiye yönelen bir varlıktır.
- B) Evrendeki işleyiş Tanrı müdahalesinden bağımsızdır.
- C) İyiliğin var olabilmesi için kötülüğün de var olması gerekir.
- D) Tanrı, kötülüğü insanları sınamak için yaratmıştır.
- E) İnsan, eylemlerinin belirleyicisi ve mutlak sahibidir.

(2022-TYT)

Tümeller Problemi

- ✓ Tümeller, belli bir sınıfın tüm bireylerini içine alan genel kavramlardır. Örneğin çevrenizde birbirinden farklı şekillerde, renklerde, boyutlarda, farklı amaçlar için kullanılan tek tek masalar görürsünüz. Ancak zihninizde bu tek tek masaların ortak özelliklerini içeren ve tümünü temsil eden genel bir masa kavramı vardır. Zihninizle kavradığınız bu genel "masa" kavramı bir tümeldir.
- ✓ Hristiyan felsefesindeki tümeller tartışması tümellerin var olup olmadığına yönelik değildir. Tümeller tartışması, tümellerin ne olduğu ve nerede bulunduğu yani içinde yaşadığımız maddi evrende mi yoksa maddesel olmayan bir başka evrende mi olduğuna yönelik bir tartışmadır. Bu tartışma Platon ve Aristoteles'in varlık anlayışlarına dayanır.
  - Platon'un gerçek varlık olarak tanımladığı "idea"lar yani tümeller bu dünyadaki kopya varlıkların kaynağıdır, akılla anlaşılır ve ayrı bir varlık idealar evreninde bulunur.
  - Aristoteles idea yerine "form" kavramını kullanır. Ona göre formlar yani tümeller ayrı bir evrende değil, nesnelerin içinde bulunur. Tümeller nesnelerin özüdür.
- ✓ Tümeller tartışması Orta Çağ felsefesinde Tanrı'nın varlığıyla birlikte düşünölerek yeniden ele alınıp tartışılmıştır. Tümeller tartışmasında üç temel görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşler aşağıda verilmiştir.

- **Kavram Realizmi:** Tümellerin maddesel evrenden ayrı bir gerçeklik olarak var olduğunu savunan görüştür. Bu görüşün kaynağı Platon'un idealar kuramıdır. Tümeller maddesel evrenin dışında veya üstünde bulunur. Kavram realizmi Platon'un izinden giden Augustinus ve Anselmus tarafından savunulmuştur. Onlara göre tümeller, ayrı bir varlık olarak Tanrı'nın zihnindedir.
- **Kavramcılık (Konseptüalizm):** Tümellerin tek tek varlıkların içinde bulunduğunu savunan görüştür. Yani tümeller bu evrenin dışında değil, evrenin içinde, nesnelere bağlıdır. Kavramcılık, Aristoteles'in madde-form görüşüne dayalıdır. Aquinalı Thomas tarafından savunulmuştur.
- **Adcılık (Nominalizm):** Tümellerin kendi başına bir gerçekliği olmadığını, onların insan zihni tarafından soyutlama ve genellemelerle oluşturulduğunu savunan görüştür. Adcılık, Ockhamlı William tarafından savunulmuştur. Ona göre tümeller, bizim nesnelerin ortak özelliklerini soyutlayarak oluşturduğumuz kavramlara verdiğimiz adlardır.

DİFnot

Tümeller tartışması skolastik düşüncenin temellerinin sarsılmasına neden olmuş ve Orta Çağ düşüncesinin çöküşüne zemin hazırlamıştır.

DİFnot

- ✓ Hristiyan felsefesinde ele alınıp incelenen problemlerden biri de insanın sadece bedenden mi yoksa beden ve ruhtan mı oluştuğu konusudur. Bu problem "Ruhun ölümsüzlüğü problemi" olarak bilinir. Bu probleme yönelik cevaplar oluşturulurken özellikle Platon'un ve Yeni Platonculuğun kurucusu Plotinos'un görüşleri etkili olmuştur.
  - Platon'a göre insan, idealar evreninde bir ruh olarak vardır. Bu dünyaya gelince bir bedene girer. Ruh ölümsüzdür.
  - Plotinos'a göre insan, ruh ve bedenden oluşmuştur. İnsan ruhu günahları nedeniyle cezasını çekmek üzere bu dünyaya gelmiştir. Bu dünya akla aykırı ve kötüdür. İnsan maddeden ayrılp Tanrı'yla bütünleşmelidir.
  - Bu görüşlerin etkisiyle biçimlenen Hristiyanlığın insanın yapısına yönelik temel kabulleri aşağıda verilmiştir.
  - İnsan, ruh ve bedenden oluşmuştur. Bu açıdan insan düalist (ikici) bir yapıdadır.
  - Beden sürekli değişir ve ölümlüdür.
  - Ruh sonsuz, değişmez ve ölümsüzdür.
  - Ruh bedenden bağımsızdır.
  - Ruh bedenden önce yaratılmıştır.
  - Ruh Tanrı'dan ayrılmıştır ve ona geri dönecektir.
- ✓ Augustinus'a göre insan ölünce bu dünyada sadece bedenini bırakır ve ruhuyla öbür dünyaya gider.

ETKİNLİK-1

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri doldurunuz.

- Orta Çağ'da felsefe ..... temellendirmek için kullanılmıştır.
- Kozmolojik Tanrı kanıtlaması ..... ilk neden anlayışına dayanır.
- Hristiyan felsefesi ..... ve ..... olmak üzere iki dönemde incelenir.
- İlk Çağ felsefesi ..... öne çıkarırken Orta Çağ felsefesi ..... öne çıkarmıştır.

1. Orta Çağ'da dogmatik düşüncenin ve Hristiyan felsefesinin merkezi olan kilise, Avrupa'daki en üst otorite hâline gelmişti. Özellikle 8. yüzyıldan itibaren sayısı hızla artan Hristiyan okullarında yetiştirilen din adamları, Hristiyanlığı öğretmek ve yaymak için kasaba ve köylerde kilise binaları inşa edip halkı yönlendirmeye başlamışlardı. Kilisenin gücü öyle artmıştı ki krallar bile papanın elinden taç giyiyor ve kilise ile uzlaşma içinde siyaset yapıyorlardı. Dinsel dogmalar toplumsal yaşamı, ekonomik ilişkileri, siyaseti, sanatı ve felsefeyi biçimlendiren tek unsur olmuştu.

Bu parçaya göre aşağıdakilerden hangisi kilisenin egemen güç hâline gelmesinin nedenlerinden biri değildir?

- A) Okullarda yetiştirilen din adamlarının halkın arasına gönderilmesiyle tüm toplumun etki altına alınması
- B) Halkın cahil ve yönlendirilmeye açık olması
- C) Dinsel kuralların toplumu tüm yönleriyle kuşatarak inanca dayalı bir yaşam tarzı geliştirmesi
- D) Halkın, kralların gücünü sınırlandırmak için papadan yardım istemesi
- E) Yaşamın her alanının din ekseninde biçimlenmesinin, kiliseyi odak noktası hâline getirmesi

2. Skolastik felsefe, Hristiyan din adamlarının dini öğretmek ve yaymak amacıyla okullar kurdukları dönem felsefesine verilen addır. Skolastik düşünce sadece dinsel yaşam ve felsefede değil toplumsal yaşam, yönetim, hukuk, ekonomi gibi pek çok alanda etkisini göstermiştir.

Bu parçadan yola çıkılarak aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

- A) Hristiyanlığın okullar aracılığıyla öğretilmesi, toplumsal yapının birçok ögesinin din temelinde biçimlenmesine neden olmuştur.
- B) Skolastik Dönem'de dinî eğitimin yanında hukuk, ekonomi gibi alanlarda da eğitimler verilmiştir.
- C) Hristiyanlık, bu dönemde okullar aracılığıyla tüm dünyaya yayılarak evrensel bir din hâline gelmiştir.
- D) Okullaşma oranının artması ve din temelli eğitim, toplumsal gelişme ve ilerleme sağlamıştır.
- E) Hristiyan okullarında diğer dinlere yönelik eğitimlere de yer verilmiştir.

3. Hristiyanlık, ortaya çıktığı dönemde farklı dinlere inanan ve farklı görüşleri savunan kişilerce eleştirilmiştir. Bu nedenle Hristiyan felsefesi bir savunma felsefesi olarak başlamıştır. İlk Hristiyan filozofların temel amacı bu dini savunmak ve insanlara açıklamaktır.

Buna göre Hristiyan filozoflarının savunmaya dayanan felsefesinin adı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Apoloji
- B) Teoloji
- C) Analoji
- D) Ontoloji
- E) Epistemoloji

4. Orta Çağ felsefecisi, evreni açıklamada yeni bir görüş geliştirme amacıyla hareket etmez. Onun temel derdi kutsal metinlerin gizli anlamlarını keşfetmek ve tüm soruların cevabını bu metinlerden çıkarmaktır.

Buna göre Orta Çağ felsefecisi için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Sorgulayıcı bir bakış açısına sahiptir.
- B) Ele aldığı konulara eleştirel yaklaşır.
- C) Şüpheyle hareket eder.
- D) İnancı temel alır.
- E) Özgün görüşler geliştirir.

5. Skolastik felsefe, Hristiyanlığın okullaşma döneminde ortaya konulan felsefedir. Skolastik felsefeye göre yapılması gereken Aristoteles'in kitaplarını okumak ve onun görüşlerini Hristiyanlıkla uzlaştırarak tartışmasız kabul etmektir.

Bu parçada skolastik felsefenin aşağıdaki özelliklerinden hangisi vurgulanmıştır?

- A) Hristiyanlığı savunma amacı taşır.
- B) Filozof ve din adamlarınca yapılmış bir felsefedir.
- C) Antik Çağ felsefesinden etkilenmiştir.
- D) Hristiyanlığı anlaşılır kılma çabasıdır.
- E) Sistemli hâle getirilmiş bir felsefedir.

6. Hristiyan filozofları vahiy bilgisini mutlak doğru olarak kabul etmişler ve her türlü sorunun cevabının kutsal metinlerde bulunduğuna inanmışlardır. Bu nedenle hem kutsal metinleri hem de otorite kabul edilen kişilerin görüşlerini temel alan açıklamalar yapmışlardır.

Buna göre Hristiyan filozoflarının içinde oldukları tutum için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Eleştirel B) Dogmatik C) Nesnel
D) Olgusal E) Şüpheli

7. Hristiyan felsefesi iki dönemde incelenir. İlk dönem, Hristiyanlığı savunma amacıyla ortaya çıkan "Kilise Babaları Dönemi"dir. Sonrasında ise bu dini anlaşılır kılma ve yayma amaçlarıyla devam eden "Skolastik Dönem" gelir. Hristiyan filozofları her iki dönemde de insan aklını ve insanlığın felsefi birikimini, dini temellendirmek üzere kullanmışlardır.

Buna göre Hristiyan felsefesi için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Akıl ile inanç uzlaştırılmaya çalışılmıştır.
B) Evrensel konularla ilgilenilmiştir.
C) Dinî bilgiler sorgulanmıştır.
D) Bilimsel çalışmalara zemin hazırlanmıştır.
E) Sonraki dönem felsefelerini etkilemiştir.

8. MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesi döneminde tartışılan temel problemlerden biri de kötülük problemidir. "Evrende neden kötülük var?" sorusuna yönelik olarak birçok filozof görüş geliştirmiştir. Bunlardan biri kötülüğün, iyiliğin eksikliğinden kaynaklanan irade zayıflığının sonucu olduğunu söyleyerek İbn Sina'nın görüşleriyle Plotinos'un görüşlerini sentezlemiştir.

Bu parçada görüşleri açıklanan Hristiyan filozofu aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Anselmus B) Ockhamlı William
C) Plotinos D) Aquinalı Thomas
E) Clemens

9. Hristiyan felsefesinde tümellerin ne olduğu ve nerede bulunduğu konusu, üzerinde en fazla tartışma yapılan konulardan biridir. Aquinalı Thomas, tümellerin ayrı bir evrende olmadığını aksine bu evrendeki tek tek nesnelerin içinde bulunduğunu savunmuştur.

Aquinalı Thomas'ın savunduğu görüş aşağıdakilerden hangisiyle isimlendirilir?

- A) İdealizm B) Kavram realizmi
C) Konseptualizm D) Nominalizm
E) Realizm

10. MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesi döneminde Hristiyan ve İslam felsefesi olmak üzere iki farklı dini temel alan, iki farklı felsefe ortaya çıkmıştır. Dönemin filozofları dinsel dogmaları ve inancı temellendirmek üzere aklı kullanmıştır.

Bu parçaya göre MS 2. yüzyıl-MS 15. yüzyıl felsefesi dönemi için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Felsefenin, farklı toplumların katkısıyla ortaya çıktığı dönemdir.
B) Felsefi düşüncenin temel konusu dindir.
C) Eleştirel bakış açısına sahip din adamları, felsefenin gelişmesini sağlamıştır.
D) Kendinden önceki dönem felsefesinin devamıdır.
E) Yeni ve özgün görüşler ortaya çıkmıştır.

693685

ÖĞRENCİ NO	YANITLAR
1	A B C D E
2	A B C D E
3	A B C D E
4	A B C D E
5	A B C D E
6	A B C D E
7	A B C D E
8	A B C D E
9	A B C D E
10	A B C D E
11	A B C D E
12	A B C D E
13	A B C D E
14	A B C D E
15	A B C D E
16	A B C D E
17	A B C D E
18	A B C D E
19	A B C D E
20	A B C D E

İslam Felsefesinin Temel Özellikleri ve Öne Çıkan Problemleri

- ✓ İslam felsefesi, MS 7-12. yüzyıllar arasında İslam dininin kabul gördüğü, bünyesinde farklı milletlerin bulunduğu geniş bir coğrafyada ortaya çıkmış ve yayılmıştır.
- ✓ İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemde Orta Doğu'da putperestlik yaygın bir inanç sistemiydi. Ayrıca Hristiyanlık da yayılmaya devam ediyordu. Bu ortamda İslam inancını akla dayalı olarak açıklamak ve anlaşılmasını sağlamak, ahlaki ya da dinî konuları çözüme kavuşturmak bir zorunluluk hâline gelmişti. Böylece İslam inancını akli bir temele oturtmak için felsefenin araçlarını kullanan filozoflar, İslam felsefesini şekillendirmeye başlamıştır.
- ✓ İslam felsefesi sadece İslamiyet inancına sahip insanların oluşturduğu bir felsefe değildir. İslam coğrafyasında yaşayan, farklı dinsel inançları olan veya herhangi bir dinsel inancı olmayan filozofların çalışmaları da İslam felsefesi başlığında incelenir. Bu nedenle İslam felsefesi içinde çeşitli felsefi görüşler ve bu görüşlerle şekillenen okullar bulunur.
- ✓ İslam felsefesinin ortaya çıkışında, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin ve hadislerin önemli bir etkisi vardır. İslam dininin ilim ve bilmeye verdiği değer insanları düşünmeye, araştırmaya sevk etmiştir.
- ✓ İslam felsefesi sadece din merkezli bir felsefe değildir. Felsefe, dinî konular yanında din dışı konulara da yönelmiş, bilim ve sanat alanlarında da çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde birçok bilim dalında, "temel eser" kabul edilen bilimsel eserler üretilmiştir.
- ✓ İslam felsefesinin dinî kaynakları arasında Kur'an-ı Kerim, hadis ve bunların yorumlarıyla ortaya çıkan tefsir, kelam gibi İslami ilimler vardır.
- ✓ Kur'an-ı Kerim: Vahye dayalı ayetlerden oluşan temel kaynaktır. Dili Arapçadır.
  - **Hadis:** Hz Muhammed'in sözlerinden oluşan kaynaktır.
  - **Tefsir:** Kur'an-ı Kerim'in dili Arapçadır. Bir dilin herkes tarafından aynı düzeyde bilinmesi ve kullanılması söz konusu değildir. Kur'an-ı Kerim'in kelime ve cümlelerinin doğru şekilde açıklanması ihtiyacı tefsir ilmini ortaya çıkarmıştır.
  - **Kelam:** Kur'an-ı Kerim ayetlerinin akılla anlaşılıp yorumlanmasıdır.
- ✓ İslam felsefesinin kültürel kaynakları ise Antik Yunan, Hint, Mısır ve İran medeniyetleridir.
- ✓ İslam felsefesi özellikle Antik Yunan felsefesinden etkilenmiştir. Öncelikle Grekçeden (Yunan dili) Süryaniceye sonraları ise Arapçaya yapılan çeviriler, Doğu kültürlerinin Yunan felsefesiyle tanışmasına imkân sağlamıştır.
- ✓ İslamiyet öncesi dönemde, Doğu'daki Antakya, Harran, İran ve İskenderiye gibi bazı merkezlerde açılan okullarda, Antik Yunan felsefi metinlerinin çevirileri yapılmıştır. İslamiyet'in ortaya çıkmasından çok önce başlayan bu çeviri faaliyetleri sayesinde İslam filozofları Antik Yunan filozoflarının görüşlerini, İslam inancının akılla temellendirilmesinde kullanmışlardır.
- ✓ İslam medeniyetinin hızla yayılması çok farklı kültürlerin birbiriyle etkileşim kurmasını sağlamış; bilim, sanat ve felsefede önemli gelişmeler oluşturmuştur. Özellikle Bağdat bu gelişmelerin merkezi konumuna gelmiştir.
- ✓ İslam medeniyetinin hem farklı kültür ve inanç özellikleri olan düşünürlere sahip olması hem de sadece din merkezli bir anlayışa sahip olmaması sayesinde gerçekleştirdiği bilimsel ve felsefi ilerlemeler Batı düşüncesini derinden etkilemiştir.
- ✓ İslam düşünürlerinin Antik Yunan felsefesi üzerine düşünsel ürünler oluşturması, Batı'nın yeniden Antik Yunan felsefesinden etkilenmesine neden olmuş ve bu etki Batı'da Rönesans'a zemin hazırlamıştır.

İslam Felsefesinin Genel Özellikleri

- ✓ Hem dinî konularda hem de toplumsal, bilimsel ve sanatsal alanlara yönelik konularda yapılmış bir felsefedir.
- ✓ İslam dininin akla ve ilme önem vermesi, felsefenin gelişmesinde rol oynamıştır.
- ✓ Akıl ile din uzlaştırılmaya çalışılmıştır.
- ✓ Akıl, iman ve inanç gibi konular tartışılmıştır.
- ✓ Çeviri faaliyetleri yapılmıştır.
- ✓ İslam felsefesinden önceki problemler tartışılmıştır.

- ✓ Farklı inançlara sahip kişilerin ve farklı medeniyetlerin katkılarıyla oluşturulmuş bir felsefedir.
- ✓ Antik Yunan felsefesinden etkilenilmiştir. Özellikle Platon ve Aristoteles'in görüşleri İslam inancını rasyonel bir temele oturtmak için kullanılmıştır.
- ✓ Batı felsefesini etkilemiştir.

İslam Felsefesinin Bazı Problemleri

- ✓ Yaratıcının varlığını kanıtlama problemi
- ✓ İrade özgürlüğü problemi
- ✓ Toplumsal yaşama yönelik problemler

Yaratıcının Varlığını Kanıtlama Problemi

Yaratıcının varlığını akla dayalı olarak kanıtlamak, İslam felsefesinde önemli bir problem olarak ele alınmıştır. Bu konuda İslam kelamcılarının Eş'ari'nin, filozoflardan El Kindi, İbn Sina ve İbn Rüşd'ün görüşleri öne çıkmıştır.

Eş'ari

- ✓ Ünlü bir kelamcı olan Ebu Hasan El-Eş'ari, Eş'ariyye ekolünün temsilcisidir. İnsanın yaratılışına ilişkin Kur'an-ı Kerim'den ayetler gösterip, onların açıklamalarını yaparak yaratıcının varlığına ilişkin deliller sunar.
- ✓ Eş'ari'ye göre insan doğumundan ölümüne kadar farklı biyolojik süreçlerden geçerek bir olgunluğa ulaşır. Bu sürecin başında bir sıvı parçası olan insan sonra pıhtılaşmış bir madde daha sonra ise et, kan ve kemikten bir insan hâline gelir. Bu olgunlaşma süreci ölüme kadar devam eder ancak insan bu olgunluğa kendi başına ulaşamaz. Her şeyin ilkinin yaratan ve onun değişerek olgunlaşmasını sağlayan bir yaratıcı olması gerekir. Var oluşu ve olgunlaşmayı sağlayan bir yaratıcı vardır.

Eş'ari

El Kindi

- ✓ IX. yüzyılın başlarında doğan El Kindi; filozof, matematikçi, hekim ve müzisyendir. İslam felsefesinin kurucusu sayılan filozoflardandır. Aristoteles'in görüşlerinden etkilenmiştir. Yaratıcının varlığını kanıtlama problemi üzerine Aristoteles'in "ilk neden" görüşünden yola çıkılarak oluşturulan kozmolojik kanıtlamayı kullanır. Bu kanıtlama İslam felsefesinde "Hûdus Delili" olarak bilinir.
- ✓ El Kindi de birçok İslam filozofu gibi yaratıcının varlığını kanıtlamak için hûdus deliline başvurur. Hûdus, sonradan yaratılan demektir ve her yaratılan zorunlu olarak bir yaratıcıyı gerektirir.
- ✓ El Kindi'ye göre evren öncesiz ve sonrasız değildir çünkü evrende zaman ve zamana bağlı değişim vardır. Zaman kavramı her şeyin bir başlangıcı ve sonu olmasını gerektirir. Demek ki evren başlangıcı ve sonu olan bir yapıdır. Bu durumda evrenin bir başlatıcısı olması gerekir. Bu da yaratıcının varlığının kanıtıdır.
- ✓ El Kindi ayrıca evrendeki düzen ve uyumun yaratıcının varlığının bir başka kanıtı olduğunu söyler.

El Kindi

İbn Sina

- ✓ Pek çok kaynakta Orta Çağ'ın en büyük bilgini, modern bilimin kurucusu ve hekimlerin önderi olarak kabul edilir. Avrupalılar İbn Sina'ya "Tıbbın Kralı" ve "Büyük Üstad" anlamına gelen "Avicenna" lakabını takmışlardır. Felsefe, matematik, astronomi, fizik, kimya, tıp ve müzik gibi alanlarla ilgilenmiştir. Tıp ve felsefe ağırlıklı olmak üzere değişik alanlarda 200 kitap yazmıştır. Tıp alanında *El-Kanun fi't-Tıb* (Tıbbın Kanunu) adlı kitabı asırlar boyunca hem Avrupa üniversitelerinde hem de doğudaki okullarda temel kaynak eser olarak okutulmuştur. Aristoteles ve Farabi'den etkilenmiştir.

İbn Sina

- ✓ İbn Sina'ya göre varlıklar üçe ayrılır. Bu varlıklar aşağıda verilmiştir.
- **Zorunlu Varlık (Vacib-ül Vücud):** Varlığı bir başka varlığa muhtaç olmayan, ezeli ve ebedî olan varlıktır. Varlığı kendinde olan, var olması bir nedene bağlı olmayan varlıktır.
- **Mümkün Varlık (Mümkün-ül Vücud):** Evrende görülen, değişim hâlinde olan, var olan ve yok olan varlıklardır. Bu varlıklar zorunlu varlıktan bir taşma sonucu çıkmıştır.
- **Mümkün Olmayan Varlık (Mümteni-ul Vücud):** Sadece mantık açısından var olduğu düşünülen varlıktır.
- ✓ İbn Sina, yaratıcının zorunlu olarak var olduğunu, diğer varlıkların “südur (taşma)” yoluyla yaratıcıdan çıktığını savunur. Zorunlu varlık yaratıcıdır ve ilk olarak akı yaratır, ilk akıl da ikinci akı yaratır ve bu yaratma sürekli devam eder. İslam felsefesinde bu görüş “Südur Nazariyesi” olarak bilinir.
- ✓ İbn Sina, Farabi'nin varlık görüşünü yeniden yorumlamıştır.

İbn Rüşd

- ✓ Felsefenin yanında astronomi, edebiyat, fizik, mantık, matematik, siyaset, psikoloji, tıp ve zooloji gibi alanlarla da ilgilenmiş bir bilim insanıdır.
- ✓ İbn Rüşd Tanrı'nın varlığını kanıtlamada doğa gözlemlerini kullanmış, doğadaki düzenliğin Tanrı'nın varlığının kanıtı olduğunu savunmuştur.

İbn- Rüşd

DİFnot

- ✓ Yaratıcının varlığına yönelik ileri sürdüğü iki görüş aşağıda verilmiştir.
  - İnyet Delili (Amaç ve Düzen Kanıtı): Doğada her şey insanla uyumludur. Ateş, hava, su ve toprak insan varlığına uygundur. Bu uygunluğu sağlayacak varlık yaratıcıdır. Doğada her şey belli bir düzen ve amaç dâhilinde var olmaktadır. Böylesi bir düzen tesadüfi olarak kendiliğinden ortaya çıkamaz. Bu düzeni tasarlayan ve var eden bir yaratıcı vardır.
  - İhtira Delili: Evrende her şey yoktan yaratılmıştır. Bu nedenle yaratılan şeylerin bir yaratıcısı olması zorunludur.
- ✓ İbn Rüşd, öne sürdüğü akli delilleri aynı zamanda Kur'an-ı Kerim ayetlerine de dayandırır.

İrade Özgürlüğü Problemi

- ✓ İrade özgürlüğü problemi, insanın seçme ve eylemde bulunma konusunda özgür olup olmadığı sorusu çerçevesinde şekillenen bir problemdir. Orta Çağ'da özgürlük kavramı kader ve irade kavramları ile birlikte ele alınır. Bu nedenle irade özgürlüğü problemi “Kader ve İrade Problemi” olarak da bilinir.
- ✓ İslam felsefesinde irade özgürlüğü problemine yönelik olarak kelamcılar ve bazı filozoflar görüş bildirmiştir.

Bir İslami İlim Olarak Kelam

- ✓ Kur'an-ı Kerim ve hadislerle dayanarak Allah'ın varlığını, birliğini, niteliklerini akıl yoluyla kanıtlamayı amaçlayan ilimdir. Kelamcılar, İslam dininin esaslarını akıl yoluyla açıklamayı bunun yanında İslam dinine yönelik yanlış görüşlere karşı çıkma ve İslam dininin inanç esaslarını korumayı da amaçlamışlardır. Allah'ın sıfatları, insanın özgürlüğü, kaza ve kader gibi konular temelinde açıklamalar geliştirmişlerdir.
- ✓ İslam kelamcıları irade özgürlüğü problemini felsefe temelinde ele almış ve Allah karşısında insanın konumunu belirlemeye çalışmışlardır.
- ✓ İslam kelamcıları arasında Cebriye ekolü dışında kalan Mu'tezile, Eş'ariyye ve Maturidiyye gibi ekollerin tamamı; insanın özgür iradesi olduğunu kabul etmişlerdir.

- ✓ İslam kelimcilerinin büyük çoğunluğu Allah'ın insana özgür irade verdiğini, insanın kendi davranışlarını seçmede özgür olduğunu, bu nedenle de insanın her türlü davranışından sorumlu olduğunu savunmuşlardır.
- ✓ Cebriye kelimcileri ise diğer kelimci görüşlerin aksine insanın özgür olmadığını savunmuşlardır.

Cebriye

- ✓ Cebriye kelimcilerine göre insan hiçbir şekilde özgür değildir ve eylemlerinde mecburdur.
- ✓ Bütün davranışların eyleme dönüşmesini sağlayan tek şey, evreni ve içindekileri yaratan Allah'tır.
- ✓ Her şey Allah'ın iradesi tarafından belirlenmiştir. Doğada meydana gelen olaylar nasıl ki Allah'ın iradesiyle gerçekleşiyorsa aynı şekilde insan davranışları da Allah'ın iradesiyle gerçekleşmektedir.
- ✓ Güneş'in kendi kendine doğmayı ve batmayı seçmemesi gibi insan da hiçbir davranışını kendisi seçmez.
- ✓ İnsan, davranışlarını kendisi seçmediği için davranışlarından dolayı sorumlu değildir.

CEBRİYE

- Davranışı yaratan Allah'tır.
- Davranışı tercih eden ve insana yaptıran Allah'tır.
- İnsan davranışından sorumlu değildir.

Maturidi

- ✓ Maturidi kelimcilerine göre insan eylemlerinde özgürdür. İnsan, akıl ve iradeyle davranışlarını seçer ve eyleme geçirir. Bu nedenle insan, davranışlarından sorumludur.
- ✓ İnsan, eylemlerinin oluşmasında hem insanın hem de Allah'ın etkisi vardır.
- ✓ Mümkün olan ve olmayan her şeyin takdiri Allah'a aittir ancak eylemin iradeyle tercih edilmesi ve bunun davranışa dönüştürülmesi insana aittir.
- ✓ İnsanın iradesiyle seçtiği davranışların kurallarının konulup yaratılması Allah'ın takdiri ile gerçekleşir.
- ✓ Tedbir insandan takdir Allah'tandır.
- ✓ Eylemi seçmek ve yapmak insanın işidir. Bu eylemin yaratılması ise Allah'ın kudretiyle gerçekleşir.

MATURİDİ

- Eylemi seçen ve yapan insandır.
- Eylemi yaratan Allah'tır.
- İnsan, davranışından sorumludur.

ÖRNEK-5

İslam felsefesinde, özgürlük problemi "kader" ve "irade" ile olduğu kadar "akıl" kavramı ile de ele alınmıştır. Örneğin Maturidi, insanın akılla kendi davranışlarını seçtiğini, seçimlerini de iradesiyle eyleme geçirdiğini ve buna bağlı olarak davranışlarından sorumlu olduğunu öne sürmüştür.

Bu parçadan aşağıdaki yargıların hangisine ulaşılabilir?

- İnsan önceden belirlenen yazgısına göre eylemlerini gerçekleştirir.
- İnsanın istediği gibi seçimlerini yapabileceği bir iradesi yoktur.
- İnsan özgürlüğünün temeli akıldır.
- İrade, verili seçenekler arasında seçim yapmaya ilişkindir.
- İnsan, seçimlerinden sorumlu tutulamaz.

(2020-TYT)

ÖRNEK-6

İslam felsefesinde hem din alimleri hem de filozoflar, insanın Tanrı karşısında bir seçim yapma ve karar verme gücünün bulunup bulunmadığını tartışmışlardır. Bu konudaki genel kabul insanın seçme ve karar verme gücünün bulunduğu yönündedir.

Bu parçadaki açıklama aşağıdaki problemlerden hangisine bir cevap niteliğindedir?

- Kötülük problemine
- Tümeller problemine
- İrade özgürlüğü problemine
- Ruhun ölümsüzlüğü problemine
- Tanrı'nın varlığı problemine

- ✓ İrade özgürlüğü problemini filozoflar daha çok akıl ekseninde değerlendirirler.
- ✓ Farabi'ye göre insanda akıl vardır. İnsan akli sayesinde kendi iradesiyle iyiye ya da kötüye yönelir. Bu, insanın özgür olduğunun kanıtıdır. Ona göre irade, insanın hareket etme gücüdür ve irade olmadan davranış olamaz. İnsan iradesiyle seçim yapabildiği için davranışlarından sorumludur.
- ✓ İrade özgürlüğü konusunda İslam felsefesinde yaygın olarak kabul gören düşünce, Allah'ın iradesi altında insanın eylemlerinde özgür olduğu bu nedenle de davranışlarından sorumlu olduğu düşüncesidir.

Toplumsal Yaşama Yönelik Problemler

Toplumsal yaşamla ilgili problemler arasında “devlet”le ilgili problemler öne çıkmıştır. Bu konuda görüş geliştirenler arasında Farabi ve İbn Haldun'un görüşleri önemlidir.

Farabi

- ✓ Farabi Türk İslam filozofudur. Felsefe, doğa bilimleri, matematik, tıp ve müzikle ilgilenmiştir. İslam felsefesinin kurucularından biri kabul edilir. İslam müziğinin temellerini oluşturmuştur. Grekçe ve Latince öğrenerek Aristoteles ve Platon'un eserlerini okumuş ve onlar üzerine incelemeler yapmıştır. Birinci öğretmen olarak bilinen Aristoteles, üzerine yaptığı çalışmalar nedeniyle “Muallim-i Sani” yani ikinci öğretmen olarak anılmıştır.

Farabi

Farabi'nin Siyaset Görüşü

- ✓ Farabi, toplumun ve devletin yapısını bir organizmaya benzetir. Bir organizmayı meydana getiren birbirinden farklı organlar vardır. Bu organların her birinin önemi, yeri ve görevi birbirinden farklıdır. Bir organizmanın tüm organları birbiriyle uyumlu bir bütünlük içinde çalışır, organizma sağlıklı bir şekilde yaşamını sürdürür. Farabi, devletin de tıpkı bir organizma gibi parçalardan oluştuğunu ve uyumlu bir bütünlük oluşturması gerektiğini savunur.
- ✓ Farabi'ye göre insanlar ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına bir arada yaşarlar. Düzeni sağlamak adına da devleti oluşturmuşlardır.
- ✓ İnsanların toplumsal yaşam içinde mutlu olabilmeleri için güçlü bir devletin adaleti sağlaması gereklidir. Devlet; bilgili, donanımlı ve sorun çözücü gibi özellikleri olan kişi tarafından yönetilmelidir.
- ✓ Farabi ancak erdemli bir devlette insanların mutlu ve ahlaklı bir yaşam sürebileceğini savunur.
- ✓ Farabi'nin devletle ilgili görüşlerini dile getirdiği *El-Medinet'ül Fazıla* (Erdemli Şehir) adlı eseri İslam dünyasında önemli bir ütopya örneğidir.
  - Erdemli toplum, akıl ve akılla oluşturulmuş ahlaki ilkelerle yönetilmelidir. Ancak böyle yönetilen bir toplumda insanlar ahlaki olgunluğa ulaşabilir.
  - Erdemli toplumun yöneticisi ya da yöneticileri bilge insanlar olmalı, cesur ve adil olmalıdır.
  - Erdemli toplumda insanlar hem bu dünyada hem öte dünyada mutlu olabilmek için birlikte çaba gösterirler.
  - İnsanların birbirini sevdiği, birbirine yardım ettiği bu toplumda herkes uzmanlaştığı işleri yapar.

